

Porthanin ajan muuttuvat muistot

Laura Hollsten ja Johanna Wassholm

*

Auraica. Scripta a Societate Porthan edita ilmestyy jälleen kolmen vuoden tauon jälkeen. On kunnia jatkaa *Auraican* pitkäaikaisen toimittajan Toivo Viljamaan työtä. Julkaisun toimintaperiaate on edelleen sama. *Auraica* on yhä vuosittain ilmestyvä *open access* -verkkolehti. Kuten aikaisemmin, *Auraica* julkaisee lähinnä Turun Akatemian aikaan ja Henrik Gabriel Porthaniin liittyviä tutkimuksia, käännöksiä, kommentoituja editioita, kirja-arvosteluja ja katsauksia suomeksi tai ruotsiksi. Tekstien ei tarvitse käsitellä pelkästään Porthania ja hänen työtään, mutta käsillä oleva numero osoittaa, että Porthan tarjoaa hedelmällisen lähtökohdan hänen aikansa ja perintönsä tarkastelemiseen useasta näkökulmasta. Porthan näyttäytyy artikkeleissa sekä tiedemiehenä että kansallisena suurmiehenä, jonka muistoa vaalitaan. Lisäksi kohtaamme Porthanin 1790-luvun Turun asukkaana, joka valitti kotinsa kylmyyttä ja oli huolissaan siitä, että hänen renkinsä paleltuisi kuoliaaksi. Numeron artikkelit herättävät myös ajatuksia muistista ja muistamisesta sekä suhtautumisesta historiallisesti merkittäviksi miellettyihin tapahtumiin.

Kaisa Häkkinen valaisee artikkelissaan Porthanin merkitystä Mikael Agricola -tutkimuksen uranuurtajana. Agricolasta tehtiin kansallinen merkkimies 1800-luvun lopun kansakunnan rakentamisen myötä, mutta Häkkinen korostaa Porthanin merkitystä Agricolan työtä ja toimintaa koskevan tieteellisen mielenkiinnon herättäjänä. Agricola oli vaipumassa unohduksiin 1700-luvulla, mutta uusi raamatunkäännös herätti sivistyneistön jälleen huomaamaan Agricolan suomen kielen hyväksi tekemän työn. Porthan ja hänen piirinsä olivat tässä avainasemassa. Häkkinen selvittää alkuperäislähteiden syväanalyysin avulla, miten Agricolan kirjallista tuotantoa kuvailtiin ja tutkittiin muun muassa lehtiartikkeleissa ja akateemisissa opinnäytteissä. Selonteko Agricolaan kohdistuvasta akateemisesta mielenkiinnosta on tervetullut lisä aikaisempaan tietämykseen Agricolan merkityksestä kansakunnan rakentamisessa 1800-luvulla.

Hannu Salmi aloittaa artikkelinsa tuokiokuvalla niin kutsutun Porthanin arkun juhlovasta avaamistilaisuudesta. Arkku sisältöineen oli luovutettu Jakob Tengströmille, joka antoi sinetöidä sen vuonna 1817 määräten, että sen saisi avata vuonna 1900. Sinetöity arkku synnytti runsaasti arvuutteluja ja spekulatioita sen sisällöstä, joten pettymys oli suuri, kun paljastui, että arkku sisälsi ainoastaan jo tunnettua aineistoa. Kertomus arkun avaamisesta toimii johdantona katsaukseen Porthanin saamaan asemaan 1800-luvun suomalaisessa historiakulttuurissa. Artikkelin valottaa (tietyn) yksilön muiston siirtymistä uusille sukupolville mutta myös sitä, kuinka kunkin aikakauden olosuhteet vaikuttavat muistamiseen. Spekulaatiot arkun sisällöstä kohdistuivat pikemminkin mahdollisiin dokumentteihin, jotka olisivat tukeneet

aikakauden poliittisia pyrkimyksiä – fennomaanista liikettä ja suomalais-venäläistä perustuslaillista taistelua – kuin Porthanin toimintaan.

Porthan-seura on perinteisesti viettänyt Porthanin syntymäpäivää 8. marraskuuta järjestämällä luentotilaisuuden tai seminaarin. Vuonna 2014 Porthanin 275. vuosipäivää vietettiin Porthan ja Turun akatemian aika -seminaarin merkeissä. Seminaari järjestettiin Åbo Akademin Geologicumissa, lähellä vanhan akatemian kortteleita, joissa Porthan eli ja liikkui. Osa numeron artikkeleista perustuu seminaarissa pidettyihin esitelmiin. Panu Savolaisen esitelmä käsitteli Porthanin ajan Turkua. Savolainen kutsuu lukijan kuvitteelliselle kävelykierrokselle 1790-luvun Turkuun, joka oli muuttunut perustavalla tavalla sitten 1700-luvun puolivälin. Savolaisen artikkeli antaa aihetta pohtia, millä keinoilla voidaan luoda käsitys fyysisestä ympäristöstä ajalta, jolta on olemassa vain vähän kuva-aineistoa.

Vuosipäivänä kuultiin myös Porthan-seuran pitkäaikaisen jäsenen professori Ilkka Välimäen esitelmä. Valitettavasti Välimäki menehtyi sairaskohtaukseen, ennen kuin hän ehti saattaa esitelmänsä kirjalliseen asuun. Esitelmä voidaan kuitenkin julkaista tässä numerossa postuumisti Pekka Käävän toimitustyön ansiosta. Toimitettu katsaus omistetaan professori Ilkka Välimäen muistolle. Esitelmän aiheena oli sairauksien torjunta 1700-luvulla. Porthanin mielenkiinto lääketieteellisiä kysymyksiä kohtaan ei ole yllättävää ottaen huomioon aikakauden monioppineisuuden, jota Porthan edusti. Inkeri Kinnari on väitöskirjassaan *Hyödyllisiä ja mielekkäitä oppeja kotiin vietäväksi. H.G. Porthanin väitösteesit ja akateeminen kasvatus* (2012) tuonut esille, miten moninaisia aiheita Porthanin akateemiset teesit käsittelivät. Kaikkiaan 875 teesistä muutama käsitteli luonnontieteellisiä aiheita, ja niitä puolustaneet ylioppilaat toimivat myöhemmin lääkäreinä. Porthan osallistui kuitenkin keskusteluun tautien torjunnasta lähinnä kirjoituksillaan *Åbo Tidningar* -lehdessä. Katsaus käsittelee muun muassa Porthanin mielenkiintoa lapsikuolleisuutta ja isorokon torjuntaa kohtaan, aiheita, jotka sivuavat myös nykypäivänä ajankohtaisia kysymyksiä, kuten imettämisen tärkeyttä ja rokotuksia (1700-luvulla vielä rokonistutuksia). Porthan kannatti molempia terveyttä edistäviä menetelmiä.

Isorokko on yksi monista Suomessa 1700-luvulla esiintyneistä sairauksista. Tautien samoin kuin kasvien, eläinten ja muiden organismien leviäminen mantereiden välillä kuuluu globaalihistorian piiriin. Pehr Kalm, Turun akatemian ekonomian professori, pääsi havainnoimaan ilmiötä matkallaan Pohjois-Amerikkaan 1747–1751. Laura Hollsten tarkastelee Kalmin Amerikan-matkaa globaalin ympäristöhistorian näkökulmasta. Saadakseen tietoa siirtolaisuuden aiheuttamista luonnossa tapahtuneista muutoksista Kalm etsi matkallaan usein keskustelukumppaneikseen iäkkäitä ihmisiä, jotka lähes poikkeuksetta edustivat eräänlaista ympäristönostalgiata. Heidän muistoissaan oli sukupolvea aikaisemmin ollut ruoho rehevämpää, eläimet kookkaampia ja eläinpopulaatiot runsaampia.

Lyhemmän matkan teki Porthanin oppilas Pehr Stenberg, joka matkusti Västerbottenista Turkuun vuonna 1779 päämääränään pappisopinnot. Kuten Fredrik Elghin, Göran Stenbergin ja Ola Wennstedtin projektiesittelystä käy ilmi, Stenberg kirjoitti 5000 käsinkirjoitettua sivua käsittävän omaelämäkerran, josta kolmasosa käsittelee hänen

aikaansa Turussa. Piakkoin ilmestyvä omaelämäkerta tuo uutta tietoa niin riikinruotsalaisten ja suomalaisten suhteista kuin elämästä 1780-luvun Turussa.

Niin ikään Heli Rantalan katsaus, joka käsittelee Carl Axel Gottlundin päiväkirjaa, tutustuttaa lukijan kulttuurihistoriallisesti merkittävään päiväkirjaan. Myös Gottlund tunnetaan matkailijana – hänen tunnettu matkansa suuntautui päinvastaiseen suuntaan kuin Stenbergin eli Suomesta Taalainmaan ja Värmlandin suomalaismetsiin. Lars Lundinin omakustanne *Carl Axel Gottlunds dagbok 1808–1817* (2015) käsittelee lähinnä Gottlundin arki- ja seuraelämää.

Kaikki tämän numeron teksteissä esiintyvät henkilöt tekivät ainakin yhden merkittävän sivistysmatkan. Myös Porthan teki matkan Saksaan Göttingenin yliopistoon, mikä (muun muassa) johti Turun ja Göttingenin yliopistojen kirjastojen vaihtosuhteisiin. Lisäksi jokainen heistä eli ja vaikutti Turun vanhoissa akatemiakortteleissa joko lyhempiä tai pidempiä aikoja. Muistikuvat yli kahden vuosisadan takaisesta Turusta vaikuttavat herkästi staattisilta. Siksi Savolaisen kuvaus 1790-luvun Turusta on ajatuksia herättävä: kun kuusikymmenvuotias Porthan astui asunnostaan kadulle hän kohtasi täysin erilaisen kaupunkiympäristön kuin sen, jossa hän vietti opiskelijaelämää 1700-luvun puolivälissä. Lähes koko Turun rakennuskanta oli nimittäin uudistunut pikkuvihan ja Suomen sodan välisenä aikana. Ympäristömme muuttuu – samoin muuttuvat sekä kansalliset että henkilökohtaiset muistomme.

Laura Hollsten

FT. Yliopistonopettaja
Yleinen historia. Åbo Akademi
laura.hollsten (apud) abo.fi

Johanna Wassholm

FT. Tutkija
Yleinen historia. Åbo Akademi
johanna.wassholm (apud) abo.fi